

Romana Kališová¹

Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

<https://orcid.org/0000-0003-3286-0796>

LYRICKÝ SUBJEKT V POÉZII JANKA JESENSKÉHO²

Príspevok sa bude zaoberať konštituovaním lyrického subjektu vo vybraných básňach Janka Jesenského (1874 – 1945) z jeho debutovej zbierky *Verše* (1905). Na zachytenie problémov vnútorného života využíva Jesenský štylizovaný žáner piesne, básnického listu, či častá je aj tendencia k ironickej a sebaironickej štylizácii. Východiskom príspevku bude využitie poznatkov naratologickej analýzy na interpretáciu lyrického subjektu vo vybranej básni *List starého mládenca po bále*, teda skúmanie fiktívneho aspektu s bližším prihliadnutím na konštituovanie lyrického subjektu a s prepojením na samotného autora. Príspevok sa bude opierať o kategorizáciu rôznych typov subjektu, z pozície ktorého sa vníma a artikuluje lyrické dianie (biografický autor – abstraktný/implicitný autor – hovoriaci/rozprávač – protagonista/postava v dianí). Zameranie na kategórie lyrického subjektu, analýzu prieniku autobiografických a reálnych prvkov do básní a s tým spojenej poetickéj obraznosti môže pomôcť jemnejšie identifikovať osobné autorské pamäťové stopy aj dobové kultúrno-historické okolnosti, ktoré sa stali súčasťou básnickej výpovede.

Kľúčové slová: lyrický subjekt, Janko Jesenský, hovoriaci, protagonista, naratológia

Problematika lyrického subjektu sa v súčasných literárnoteoretických konceptoch lyriky nasvecuje aj prostredníctvom použitia naratológie, pôvodne vyhradenej len pre oblasť prózy. V posledných rokoch vznikla v rámci nového výskumu lyriky nová samostatná poddisciplína označovaná ako lyrikológia (Hillebrandt et al., 2021) a podobné úsilie o uplatnenie naratológie sú badateľné aj v oblasti drámy (Sommer, 2014). Prehodnotením prechádza aj samotný pojem lyrický subjekt (Balžalorsky Antić, 2022). Prístupy, keď sa lyrické Ja (Staiger, 1946; z novších Culler, 2015), respektíve lyrický hrdina (Ginzburgová, 1971) zvyčajne stotožňovali so samotným básnikom, sa v nových analýzach nahrádzajú koncentráciou na problém hovoriaceho v básni.

¹ romana.kalisova@savba.sk; 1. ročník doktorandského štúdia

² Príspevok vznikol ako výstup z projektu VEGA 02/0066/20 *Modernizmus v slovenskej literatúre II*. Zodpovedný riešiteľ: Mgr. Michal Habaj, PhD. Doba riešenia: 2020 – 2023.

Kým v naratívnom texte je najvyššou inštanciou rozprávač, v lyrike to bol tradične lyrický subjekt. Sú to síce štrukturálne porovnateľné kategórie, ale nie analogické, čo vyplýva z odlišnosti oboch literárnych druhov. Aj lyrický subjekt (rovnako ako epický rozprávač) je v zásade fiktívny konštrukt (nemožno ho teda jednoducho stotožňovať s básnikom). Aj v poézii sa uplatňuje tzv. abstraktný autor, t. j. autor, ktorého si čitateľ môže odvodiť či rekonštruovať na základe konkrétneho textu, jeho témy, postupov i ďalšieho autorovho diela. Vzťah medzi abstraktným autorom a lyrickým subjektom je však na rozdiel od vzťahu abstraktného autora epickej narácie k rozprávačovi predstavovaný ako užší, intímnejší a existenciálnejší. Ako uvádza holandský slavista Willem G. Weststeijn (2019), tak ako bola vypracovaná typológia rozprávača, môže byť vypracovaná aj typológia hovoriaceho v lyrickej básni. Tento koncept môže rozšíriť východiská k interpretácii poézie.

S dôrazom na aspekt hovoriaceho sa do popredia dostáva otázka komunikácie a v nadväznosti na ňu problematika komunikačnej schémy lyrickej básne. Rečové situácie v lyrickej básni sú rôznorodé a priamo súvisia s kategorizáciou rôznych typov subjektov prítomných v texte (výberovo autobiografický autor, rozprávač/lyrický subjekt pomenovaný alebo vynárajúci sa v diele, oslovený adresát, fiktívny čitateľ a podobne). Nemecký rusista Rainer Grübel napríklad pri analýze poézie ruského básnika Genadija Aigihho navrhuje päťnásobnú typológiu básnických subjektov v jeho poézii: 1. referenčný subjekt, v ktorom dominuje vzťah k svetu; 2. adresný subjekt, ktorý sa riadi vzťahom k adresátovi; 3. subjekt určený vzťahom k slovesným a básnickým trópom, ktoré sa v básni používajú a/alebo tematizujú; 4. vysoko hybridný subjekt, ktorý sa vyznačuje vzájomným odkazovaním na literárne a kultúrne médiá; 5. subjekt, ktorý uskutočňuje náboženský synkretizmus (Grübel, 2019).

Jedným z prvkov, ktoré pomáhajú konštituovať model lyrického subjektu, môže byť aj oslovenie v lyrickej komunikácii. Willem G. Weststeijn (2021) spomína adresáta ako zásadný konštrukčný prvok lyrickej poézie, ktorý ju odlišuje od iných naratívnych prehovorov, napríklad v próze, kde, analogicky k adresátovi, čitateľ prítomný nie je. Oslovením adresáta v prehovore sa adresát stáva súčasťou sveta lyrického subjektu aj napriek tomu, že nie je prítomný fyzicky (Weststeijn, 2021: 97 – 98).

Tieto postupy sa ukazujú ako inšpiratívne aj pre nové čítanie slovenskej modernistickej poézie zo začiatku 20. storočia. Janko Jesenský (1874 – 1945), básnik slovenskej moderny, vydal v roku 1905 básnickú zbierku *Verše*, ktorou sa tradične vymedzuje začiatočná fáza rozvíjania modernistickej poetiky v slovenskej literatúre (1905 – 1912). Jadro zbierky je tvorené najmä básňami, ktoré Jesenský publikoval od roku 1900 – 1904 v časopisoch a novinách (*Slovenské pohľady*, *Ľudové noviny*, *Černokňažník* a iné). Básne majú zväčša príležitostný charakter. Tento typ Jesenského písania označil literárny historik Michal Gáfrik pojmom

„básnický pozdrav“ (Gáfrik, 2006: 31). Viaceré z nich básnik spomínal aj vo svojej korešpondencii, a to buď v listoch konkrétnym ženám, alebo v listoch redaktorom časopisov, kde boli prvý raz uverejnené (napríklad redaktorovi *Slovenských pohľadov* Jozefovi Škultétymu).³ Doterajší interpreti Jesenského poézie sa väčšinou venovali motivickej stránke zbierky, postoju lyrického subjektu k ženám a jeho konfrontácii so spoločnosťou (Gáfrik, 1965; Gáfrik, 2006; Šmatlák, 1971). Jesenského básnickým gestom sa zaoberal tiež Valér Mikula (2011).

Zbierka je rozčlenená do štyroch častí: *Piesne*, *Pohľadnice*, *Verše sentimentálne* a *Bez nadpisu*. Kým pre prvé dve časti je príznačná hravá a ironizujúca poetika a v názkoch sa tematizuje prostredie dediny, časť *Verše sentimentálne* už smeruje k polohe intímnej sebauhovode modernistického subjektu, do popredia sa dostáva téma mesta, a to najmä cez motívy salóna a plesu. Iný typický modernistický motív je motív noci. Túto líniu ďalej rozvíja časť *Bez nadpisu*, kde sú zaradené básne reflexívnejšieho rázu. Azda najvýraznejší je prechod medzi druhou časťou *Pohľadnice* a treťou časťou *Verše sentimentálne*. Z tohto pohľadu má zbierka rôznorodý charakter, pričom zmena atmosféry sa priamo spája so zmenou prostredia, v ktorom sa lyrický subjekt pohybuje. Kým v prvej časti s názvom *Piesne* šumel vietor, znela fujara a nad hlavou lyrického subjektu žiarili hviezdy, od druhej časti *Pohľadnice* sa motívy spájajú skôr s mestskou kultúrou. Zmena prostredia v druhej časti zbierky (presun od prírodných a dedinských obrazov k mestským scenériám) spôsobuje takisto zmenu vnímania ženy. Subjekt plynulo prechádza od jej schematickeho folklorizovaného obrazu (hoci aj s individuálnou predlohou) k viac individualizovanému portrétovaniu, avšak rovnako istým spôsobom schematizovanému, keďže vo svojom obraze ženy zdôrazňuje negatívne vlastnosti ako ženská falošnosť a márnivosť, ale v dôsledku spoločenských konvencií tiež neautentické správanie žien.

Lyrický subjekt má v Jesenského básňach rôzne pozície. Na škále biografický autor – abstraktný/implicitný autor – hovoriaci/rozprávač – protagonista/postava v diani sa subjekt vo väčšine básní pohybuje na úrovni hovoriaceho či na hranici implicitného autora (ako poet, ktorý píše báseň) a hovoriaceho (napríklad v básňach *Rozpomienky*, *Fujaru ja lacnú mám*, *Nech tedy...*, *List starého mládenca po bále*). V naratívnych pasážach niektorých básní (*Idyla*, *Pri rozlúčke*, *List starého mládenca po bále*, *Z výletu*) sa opakovane objavuje subjekt v pozícii protagonistu. Tieto kategórie však nejde jednoznačne odlišiť, často sa prestupujú (implicitný autor je poet píšuci báseň, no je zároveň postavou v príbehu – báseň *Rozpomienky*), prípadne sa postupne v básni vystriedajú.

Vo všeobecnosti vystupuje Jesenského lyrický subjekt ako ľahkovážny mladý muž, je nestály, rýchlo mení nálady a postoje (Šmatlák, 1971: 169 – 170). Na

³ Korešpondenciu Janka Jesenského z rokov 1890 – 1918 pripravil a úvodnú štúdiu napísal Pavol Petrus. Knižne vyšla v publikácii *Listy Janka Jesenského I*.

jednej strane má radosť zo života, na druhej zažíva trpké sklamanie z partnerských vzťahov, ktoré zachytáva v rôznych fázach – od idylickej predstavy romantického vzťahu po problematickú realitu, pričom najzávažnejším faktorom v takomto vyústení sa mu javí povaha ženy. Ženy majú podľa neho vysoké finančné nároky na partnera, ktoré im on nevie splniť. Dôvodom je ženská márnivosť a samolúboosť. On sám však do určitej miery lásku vníma ako hru alebo zábavu, a to najmä na začiatku vzťahu, v prvotnej fáze zamilovanosti. Pri problémoch a sklamaníach ľahko prechádza do sebaľútosti a obviňovania, vinu z rozpadu vzťahu zásadne prenáša na ženu.

Pre prehovor lyrického subjektu je príznačný spôsob oslošovania adresáta/ adresátky zámenom „ty“. Tento dialogický rozmer ovplyvňuje aj žánrové zaradenie básní k žánrom písomnej komunikácie, ako sú list a pohľadnica. Využitie žánru piesne priamo odkazuje na aspekt spevnosti (hudobnosti), vychádza z folklórnej tradície a jej obraznosti – básne sa vyznačujú hudobnosťou, opakuje sa štruktúra veršov v strofách, objavuje sa refrén (*Fujaru ja lacnú mám..., Padol kameň..., Nespievajte..., Maľovaná zora...* a iné) . V rozsahovo kratších „pohľadnicových“ básňach (pôvodne sčasti aj písaných na pohľadnice) často ani nevstupuje básnické „ja“. Básne bez explicitného vstupu hovoriaceho napríklad len vykresľujú atmosféru. V tretej časti sa Jesenský vracia k subjektívnejšiemu chápaniu poézie, pričom už použitým spojením *Verše sentimentálne* zdôrazňuje exponovanú emocionálnu rovinu svojej básnickej výpovede (slovo sentimentálny vo význame príliš sa poddávajúci citom, snívaniu, rozcitlivený, precitlivený; nadmieru naplnený citom, dojemný, prehnane precitlivený).

Možnosti analýzy lyrického subjektu za pomoci naratologických prístupov možno ilustrovať na analytickom čítaní Jesenského básne *List starého mládenca po bále*, ktorá je v zbierke *Verše* zaradená do druhej časti *Pohľadnice*.⁴ Ide o lyrickú báseň s naratívnyimi prvkami, ktorá zachytáva drobnú epizódu z prostredia bálu. Ide o malý fragment z komunikácie muža a ženy, kde muž formuluje spoločenskou etiketou akceptovateľným spôsobom svoje pranie o možnom partnerskom vzťahu. Báseň ponúka príbeh s časovo usporiadanými sekvenciami vybranej udalosti, pričom zachytáva viacero úrovní prehovoru: situovanie scény, prostredia, v ktorom sa dej odohráva, prehovor protagonistu v priamej reči, spätnú reflexiu prežitej situácie a napokon zmena spôsobu komunikácie – zo živého dialógu do monologickej spovede vo forme listu. V básni sa taktiež postupne vystriedajú viaceré kategórie subjektu: hovoriaci je primárne tým, kto oslovuje adresátku listu – partnerku na bále, no zároveň je následne aj protagonistom vo vlastnom

⁴ V komentári k vydaniu *Spisy II.* (Bratislava: SVKL, 1957) je táto báseň datovaná Lučenec 12. IX. 1900. Pôvodne bola uverejnená v časopise *Černokňazník* (roč. XXVI, 1901, č. 2: 13), s podpisom J. J. a venovaním M. K. (Maja Kutlíková?). V rukopise mala báseň názov „Na žure po bále“. V básni sú použité dve staršie Jesenského básne: *Dve fotografie* (asi 1894) a *Ľaliová tvár* (7. VII. 1895), ktoré sú uverejnené v 1. zväzku *Spisov J. Jesenského* (1959).

rozprávání. Je osobou, ktorá píše list, kde v úlohe rozprávača sprostredkúva „bálový príbeh“, pričom sám je jednou z postáv príbehu, postavou v dianí.

Nemecký naratológ Peter Hühn navrhuje dve dimenzie, v ktorých by sa báseň mala pohybovať, aby mohla byť rozoberaná z naratologickej perspektívy: postupnosť a sprostredkovanosť. Ako tretí člen pridáva k daným dvom dimenziám ešte rozmer dejovosti (prítomnosti deja) (Hühn, 2005: 147 – 172). Sled udalostí, ktoré v Jesenského *Liste starého mládenca po bále* subjekt rozoberá, spĺňa podstatu prvej dimenzie – postupnosti. Willem G. Weststeijn (2021) dopĺňa tento aspekt postupnosti tvrdením, že v lyrike nejde o bežný chronologicky usporiadaný sled udalostí, ale o zoradenie „činov“ hovoriaceho – výpovedí, otázok, opisov, názorov... (Weststeijn, 2005: 105). Zážitok z bálu v Jesenského básni núti subjekt zamyslieť sa nad sebou a svoje slová pri tanci dodatočne vysvetliť. Svojej bálovej partnerke píše list, kde jednak reprodukuje (priamo opakuje), čo sa odohralo, ale zároveň vysvetľuje svoje počínanie a napokon – v kontexte listu – pridáva sebareflexívne trpké konštatovanie o vlastnom zostarnutí, ktoré ho núti rezignovať na svoje sny a túžby o láske. Ak na jeho slová pri tanci partnerka reagovala smiechom, v rámci situácie životného zmúdenia aj on siaha po ironickom smiechu, ktorým navonok danú epizódu bagatelizuje, ale v skutočnosti si ním nasadzuje masku, ktorá ho ochráni pred sklamaním.

Pri dimenzii sprostredkovanosti, vyčlenenej P. Hühnom, možno doplniť, že Franz K. Stanzel rozdeľuje dva typy sprostredkovania prehovoru: buď je dej sprostredkovaný cez rozprávača, ktorý priamo rozpráva príbeh („teller mode“), alebo cez jednu z postáv uprostred diania („reflector mode“).⁵ V Jesenského básni sa vyskytujú obe tieto verzie.

Poslednou dimenziou, ktorú spomína P. Hühn, je prítomnosť deja, dejovosť – v Jesenského básni ju reprezentuje vložený rozprávajúci príbeh (príbeh v príbehu), ale aj opis bálovej epizódy v liste.

Ak by sme vzali do úvahy Grüblovu typológiu subjektu, ktorú navrhol pre poéziu G. Aigiho, bolo by možné hovoriť o adresnom subjekte, ktorý sa riadi vzťahom k adresátovi – v tomto prípade adresátke listu.

Prehovor lyrického subjektu rámčuje časová opozícia vtedy – dnes. Situácia, ktorú v liste detailne opisuje, je reflexiou prežitého – táto spomienka však, ako názov nepriamo napovedá („po bále“), nie je príliš vzdialená súčasnému prehovoru subjektu. Názov tak naznačuje do istej miery bezprostrednú reakciu na spoločne strávenú chvíľu pri tanci, hoci je to už reakcia ex post, písomná, formulovaná osamote.

Úvodné situovanie básne komponovanej ako list je priamym vstupom do situácie, do atmosféry bálu, ktorá zostáva na pozadí celého prehovoru subjektu.

⁵ Termín „mediacy“ – „sprostredkovanosť“ – vysvetľujú Jan Alber a Monika Fludernik v online dostupnej publikácii *The Living Handbook of Narratology*, s odkazom na definíciu Franza K. Stanzela z roku 1955.

Hovoriaci vyzve do tanca ženu, ktorej jedinou priamou charakteristikou je, že je „krásna“. Počas tanca sa partnerke prihovára a túto situáciu v liste znova opakuje („Cit ma zvládal. Hovoril som / také útle, divné slová. / Dnes mám rozum v hrsti, predsa / ja ich opätujem znova“). Hovorí o láske, o partnerkinom chlade, a ako príklad vkladá do svojho rozprávania príbeh o naplnenej láske inej dvojice – jeho protagonisti sú pomenovaní len všeobecne ako ona a on. Túto situáciu svojej tanečnej partnerke ponúka ako fikciu, priamo ju totiž vyzýva: „Predstavte si.“ Komunikačným vyústením rozprávania v rozprávaní je želanie citovej odozvy na druhej strane: „Ó, keby ste znali lásku / len za malé zrnko maku: / stisli by ste ruku moju, / priľnuli ku môjmu fraku...“ Tým formuluje alternatívu pre svoj život (nájdenie blízkeho človeka by možno bolo koncom jeho staromládenectva...). Prezентuje teda istý alternatívny, možný svet, ktorý sa dá z hľadiska typológie možných svetov označiť za svet zámerov, ktoré predstavujú plány postavy na zmeny v aktuálnej doméne (Semino, 1996: 192). Toto mužovo pranie je však zo strany ženy pochopené len ako nezáväzná hra, uvoľnená bábová konverzácia, na ktorú reaguje smiechom: „Tak som vravel. Smiali ste sa / na ten príval mäkkých rečí.“ Skutočné vytriezvenie však u neho nastáva doma, pri pohľade do zrkadla: „Zrkadlo mi ukázalo / dneska, ako stoja veci.“ Žiadne ilúzie, ale nepríjemná realita – vypadané vlasy, vpadnuté oči, trasúce sa ruky... Preto píše tanečnej partnerke list, aby sa ospravedlnil a vysvetlil svoje „nenáležité“ správanie: „Odpustite! Hudba znela — / niesla dušu, niesla reči. / Slnko umu zhaslo v svetle / mramoru, čo máte v pleci.“ List je síce adresovaný žene, ale skutočným dôvodom jeho napísania je úsilie muža získať odstup od seba samého, a tak si zachovať vlastnú integritu: „Smiali ste sa, hlasno smiali / na tie moje útle slová. / Aby som sa zasmial s vami: / zopätoval som ich znova.“

Ak názov básne *List starého mládenca po bále* druhoplánovo signalizoval cez označenie protagonistu spojením „starý mládenec“ istý typ jeho sociálneho vylúčenia (dospelý muž bez vlastnej rodiny), zakončenie básne jasne ironizuje samotný výraz „starý mládenec“. Protagonista si uvedomí, že jeho mladosť je preč a on už nie je žiadny mládenec. Je jedine starý a môže sa nad tým už iba trpkó zasmiať.

Súčasťou básne je aj niekoľko prehovorov, niektoré v priamej reči, keď sa lyrický subjekt priamo obracia na svoju partnerku pri tanci a zároveň adresátku listu. Niektoré sú pritom veľmi krátke, ako napríklad otázka pri vyzvaní do tanca „Dovólíte?“. Celkom iný rozsah (niekoľko strof) má rekonštrukcia pôvodného mužovho monológu, na ktorý žena reaguje smiechom.

Pri interpretácii tejto básne možno tiež použiť kategóriu implicitného (abstraktného) autora, ktorý je v tomto konkrétnom prípade v pozícii pisateľa listu. Čitateľ ho vníma na pozadí básne, kým do nej nevstúpi hovoriaci, ktorý rozpráva príbeh, či protagonista príbehu ako postava v dianí. O forme listu pritom hovorí iba samotný názov, v básni ani nie sú odkazy na tento moment. Písomnú

rekapituláciu udalosti a jej následnej reflexie zo strany hovoriaceho naznačuje iba záverečné (už citované) dvojveršie: „Aby som sa zasmial s vami: / zopätoval som ich znova.“

Súčasťou prehovoru subjektu je okrem výčitky aj vložený krátky príbeh, ktorý má byť príkladom pre konanie partnerky. Je to príbeh, kde len všeobecne pomenovaná dvojica – ona a on – spočinú vo vzájomnom objatí ako blízke duše. V tomto rámci dochádza ku kríženiu viacerých kategórií subjektu. Hovoriaci subjekt hovorí síce o dvoch bližšie neurčených postavách, no svoje rozprávanie ukončuje prechodom do priameho oslovenia reálnej ženy – v podobe akéhosi zbožného priania (vo forme prehovoru v 2. osobe): „Ó, keby ste znali lásku / len za malé zrnko maku: / stisli by ste ruku moju, / priľnuli ku môjmu fraku...“

P. Hühn hovorí o istom momente v básni, v ktorom dochádza k výraznej zmene (názoru, postoja, atmosféry) a ktorý je zároveň určujúcou, nevyhnutnou vlastnosťou, ktorá formuje celkové vyznenie básne. Takýto „zlomový“ bod nastáva v Jesenského básni v prechode od minulosti k súčasnosti – subjekt (abstraktný autor listu) si pri pohľade do zrkadla uvedomuje, že sa na bále nechal uniesť („Slnko umu zhaslo v svetle / mramoru, čo máte v pleci“). Bálovej partnerke sa listom ospravedlňuje za svoje „útle“, „divné“ a „mäkké“ slová“, teda slová prezrádzajúce city a emocionálne naladenie. Dôležitejšie ako samotný príbeh sú pocity hlavného protagonistu. Keď žena na bále reaguje na jeho slová smiechom, pomáha si iróniou. Po bále túto „diskurzívnu udalosť“ spätne reflektuje a list píše nielen ako ospravedlnenie (adresované druhému človeku), ale aj pre seba ako záznam precitnutia z ilúzie o sebe samom.

Inou básnickou evokáciou žánru listu z Jesenského zbierky *Verše* je báseň *Rozpomienky* (z tretej časti *Verše sentimentálne*). Intímnu výpoveďou, ktorú prináša, a zároveň opakovaným oslovením adresátky „Ty“ evokuje formu súkromného listu. Reflektuje v ňom správanie seba a ženy vo vzťahu, ktorý skončil. Konkrétnymi detailmi poukazuje na prežité situácie – komentuje partnerkino vtedajšie oblečenie, jej slnečník, novú blúzku, sukňu, črievice, čím svoju spomienku sprítomňuje, oživuje. Celá báseň je koncipovaná ako spätná reflexia, krátke naratívne časti striedajú vyjadrenia zachytávajúce vlastné prežívanie vyjadrujúce dezilúziu zo vzťahov a lásky, prelínajú sa viaceré časové línie. V rozprávaní prevažuje minulé spomienka, v sumarizujúcich úvahách situovaných do súčasnosti dospieva lyrický subjekt k názoru, že žena naozaj viac miluje rozumom a že jej láska vie byť márnivá. Jeho postoj však nie je pevný, neustále balansuje medzi príjemným spomínaním na prežitú lásku a trpkým reflektovaním povahy ženy (v jeho ponímaní dokonca všetkých žien). Sklamane poukazuje na márnivosť, samolúboosť, vypočítavosť, neúprimnosť partnerky, no na druhej strane je aj stále uchvátený ženskou krehkosťou, nežnosťou a prejavmi lásky. Pokiaľ ide o kategóriu subjektu, prestupuje sa tu kategória implicitného autora, ktorý báseň píše, s hovoriacim, ktorý vzťah reflektuje. V naratívnych pasážach básne by sa

dokonca dalo hovoriť o protagonistovi, ktorý je súčasťou príbehovej zložky básne. Poslednú časť výpovede píše subjekt s odstupom viacerých rokov. Nepriamo ňou popiera predchádzajúci postoj, s ktorým dovtedy pristupoval k vlastnému ukončenému vzťahu – pri aktuálnych spomienkach cíti lútosť, nie hnev, bozkáva list od spomienkami sprítomňovanej ženy a konštatuje, že spomienky sa nikdy nevytratia.

Dve analyzované básne J. Jesenského z jeho prvej zbierky *Verše* som vybrala ako príklad, že postupy naratologického čítania môžu inovovať a doplniť tradičné interpretácie slovenskej modernistickej poézie zo začiatku 20. storočia. Aj v rámci tohto široko spracovaného segmentu dejín slovenskej literatúry je možné použiť aktuálne metodologické nástroje, ktoré majú potenciál rozvinúť doterajšie analýzy.

Literatúra

- Alber, J., Fludernik M. (2011). *Mediacy and Narrative Mediation. The Living Handbook of Narratology*. <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/28.html>
- Balžalorsky Antić, V. (2022). *The Lyric Subject: A Reconceptualization*. Peter Lang.
- Culler, J. [2015] (2020). *Teorie lyriky*. Karolinum.
- Gáfrik, M. (2006). *Básnik Janko Jesenský*. Slovenský spisovateľ.
- Gáfrik, M. (1965). *Poézia Slovenskej moderny*. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Ginzburgová, L. [1971] (1982). *Psychologická próza*. Odeon.
- Hillebrandt, C., Klimek, S., Müller, R., Zymner, R. (Eds.) (2019). *Grundfragen der Lyrikologie 1. Lyrisches Ich, Textsubjekt, Sprecher?* De Gruyter.
- Hühn, P. (2005) Plotting the Lyric. In Müller-Zettelmann, E., Rubik, M. (Eds.), *Theory in poetry: new approaches to the lyric* (pp. 147 – 172). Rodopi.
- Grübel, R. (2019). Types of the Subject in the Poetry of Gennadii Aigi. *Russian Literature*, 109–110, 47 – 68. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0304347919300547>
- Hühn, P., Sommer, R. (2012) Narration in Poetry and Drama. *The Living Handbook of Narratology*. <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/40.html>
- Mikulová, M., Mikula, V. (Zost.). (2011). *Janko Jesenský*. Kalligram/Ústav slovenskej literatúry SAV.
- Petrus, P. (Zost.) (1989). *Listy Janka Jesenského I*. Matica slovenská.
- Semino, E. (1996). Possible Worlds in Poetry. *Journal of Literary Semantics*, 25, 3, 189 – 224.
- Sommer, R. (2014). Vyprávění v dramatu. *Theatralia*, 1, 272 – 278.
- Staiger, E. [1946] (1969). *Základní pojmy poetiky*. Československý spisovatel.

- Šmatlák, S. (1971). *150 rokov slovenskej lyriky*. Tatran.
- Weststeijn, W. G. (2019). Kak nazvať „govorjaščego“ v stichotvorenii? („Poet“, „lyričeskij subjekt“, „lyričeskoe „ja““, „lyričeskij geroj“ i drugie terminy, primenjaemye v analize liričeskoy poezii = How to describe the “speaker” in the poem? “Poet”, lyric subject”, “lyric ,I”, “lyric hero” and other terms used in the analysis of lyric poetry. *Russian Literature*, vol. 109–110, 31 – 46.
- Weststeijn, W. G. (2021). *Von der Narratologie zur Lyrikologie*. In P. Geist et al., *Autor und Subjekt im Gedicht*, Lyrikforschung. Neue Arbeiten zur Theorie und Geschichte der Lyrik 1, 95 – 108. https://doi.org/10.1007/978-3-662-62321-3_6

Романа Калишова

ЛИРСКИ СУБЈЕКАТ У ПОЕЗИЈИ ЈАНКА ЈЕСЕНСКОГ

Резиме

Посматрање лирског субјекта уз помоћ сазнања из наратолошке анализе је релативно ново методолошко средство у проучавању поезије. Коришћење оваквог поступка приликом читања поезије словачке модерне уме да допуни досадашње традиционално књижевно-научно истраживање. Овај поступак се показује као перспективан и приликом читања поезије модернистичког песника Јанка Јесенског, чија лирска поезија, објављена у књижевном првенцу *Verše (Стихови)*, садржи елементе нарације. На скали категорија биографски аутор – апстрактни/имплицитни аутор – наратор/приповедач – протагониста/лик у радњи лирски субјекат се у песмама Јесенског налази у различитим категоријама истовремено – најчешће се пак ради о мешању или смени наратора и протагонисте/лика у радњи, вишекратно пак израња и имплицитни аутор, као песник који пише песму или аутор писма, певач песме. У анализираној песми „List starého mládenca po bále“ („Писмо вечитог нежење након бала“) појављују се све три поменуће категорије. Ради се о песми која обухвата мали фрагменат комуникације између мушкарца и жене на балу а садржи више димензија које омогућавају да се песма чита са аспекта наратолошке анализе: посредованост, постепеност и присуство радње. Песма је написана у форми писма, у њеној позадини се може осетити и категорија имплицитног аутора писма. Говорник у свом исказу конструише кратку причу која би требало да одражава поступке партнерке са бала, он сам је дакле лик у радњи. Неколико песама делује прикладно да се на њих примени наратолошке анализе при читању поезије Јесенског, између осталог на пример и у студији поменућа песма „Rozpomienky“ („Успомене“).

Кључне речи: лирски субјекат, Јанко Јесенски, наратор, протагониста, наратологија

Romana Kališová

LYRICAL SUBJECT IN JANKO JESENSKÝ'S POETRY

Summary

Looking at the lyrical subject through the insights of narratological analysis is a relatively new methodological tool in the study of poetry. The application of such a procedure to the reading of Slovak modern poetry can complement its previous traditional literary research. This procedure also proves to be promising when reading the poetry of the modernist poet Janko Jesenský, whose lyric poetry, published in his debut book *Verše*, bears narrative elements. On the scale of the categories biographical author – abstract/implicit author – speaker/narrator – protagonist/character in the plot, the lyrical subject in Jesenský's poems finds himself in several categories simultaneously - most often, however, there is a combination or alternation of the speaker and protagonist/character in the plot, or the implicit author, such as the poet writing a poem, the author of a letter, the singer of a song, also repeatedly emerges. In the poem, *List starého mládenca po bále*, all three of these categories appear. It is a poem depicting a small fragment of communication between a man and a woman at a ball, containing several dimensions that make it possible to read the poem from the perspective of narratological analysis: mediation, sequentiality, and eventfulness. The poem is written in the form of a letter, so the category of the implicit author, the author of the letter, is also perceptible in its background. The speaker constructs a short story in his utterance, which is meant to reflect the actions of the female partner; he is thus himself also a character in the action. Through the use of narratological analysis in the reading of Jesenský's poetry, several poems seem appropriate as well, including, for example, the poem *Rozpomienky* outlined in the study.

Keywords: lyrical subject, Janko Jesenský, narrator, protagonist, narratology